

Gotičko-renesansna kuća Marcello-Petris u Cresu

Jasenka Gudelj i Laris Borić

Filozofski fakultet u Zagrebu
Filozofski fakultet u Zadru

Izvorni znanstveni rad – UDK 728.3.033.5/034(497.5 Cres)

25. 2. 2002.

Kuća Marcello-Petris u Cresu, iako zbog svoje reprezentativne arhitektonske dekoracije možda najčešće citiran spomenik stambene arhitekture na Kvarneru, dosada nije bila predmetom znanstvenog istraživanja. Zbog popuštanja tla na kojem je temeljena i oštećenja nosivih zidova koja su uslijedila, bila je tijekom 20. stoljeća nekoliko puta obnavljana.¹ Utvrđivanjem dosad nepoznata naručitelja i temeljitom analizom arhitektonske plastike u ovom prilogu, potvrđuje se važnost i izuzetnost ove građevine unutar korpusa creske arhitekture na prijelazu 15. u 16. stoljeće, kao i na širem jadranskom prostoru.

Autori analiziraju kuću Marcello-Petris u gradu Cresu s bogatom arhitektonskom dekoracijom. Utvrđuju da kuća nije nastala u više faza gradnje, kako se dosada smatralo. Pripisuju je lokalnoj klesarskoj radionici formiranoj na gradnji creske župne crkve u posljednjoj četvrtini 15. st. Analizom dokumenata i grbova identificira je naručitelj kuće, franjevac Antun Marcello-Petris, a izgradnja se datira u prvo desetljeće 16. st. Primjer je gotičko-renesansnog stila na Kvarneru, s nekim osobitostima u odnosu na slične građevine istočne jadranske obale.

¹ Prvu je obnovu 30-tih godina izvela Soprintendenza alle Belle Arti iz Trsta pod vodstvom arh. Piazzze, s namjerom da u zapadnom, već tada nenaseljenom dijelu kuće smjesti creski muzej i arhiv (cit. prema B. Fučić, *Izveštaj o stanju spomenika na Cresu, Osoru i Lošinj, Konzervatorski zavod Rijeka, travanj 1947*). Djelomičnu sanaciju objekta izvršio je 1971. Restauratorski zavod Hrvatske, a u tijeku su daljnji radovi na obnovi i adaptaciji pod vodstvom iste ustanove u suradnji s Konzervatorskim uredom Rijeka (Programska skica za rekonstrukciju palače Arsan-Petris u Cresu, Zagreb 1997, radna grupa: valorizacija – Danuta Misiuda, prof. pov. umjetnosti; arhitektura – Krešimir Ivaniš, dipl. ing. arh. i Josip Velnić, dipl. ing. arh; statika – Katarina Bence, dipl. ing. građ. Arhitektonska dokumentacija korištena u ovom članku preuzeta je iz rečene Programske skice)

Kuća Marcello-Petris u kojoj je sada smješten Gradski muzej nalazi se u jugozapadnom dijelu srednjovjekovne jezgre grada Cresa, na nepravilnom trgu zatvorenom prema luci zgradom fontika, današnjim hotelom Zagreb. U literaturi se obično navodi kao palača Petris² ili pak kao palača Arsan³. Budući da je termin palača za ovu građevinu skromnih dimenzija ipak preuzet, a mala palača (tal. palazzetto) nije uobičajen, čini se ispravnijim upotrijebiti termin patricijska kuća (casa) koji se spominje i u arhivskom dokumentu.⁴ Stilska »nekoherentnost« arhitektonske plastike, kao i nejednak način zidanja, dosada su tumačeni kao dokaz da je kuća nastajala u nekoliko faza gradnje, no o tome smo analizom došli također do novih spoznaja.⁵

Današnje stanje

Tlocrt ove troetažne građevine u obliku je nepravilnog četverokuta, a svojim dvjema reprezentativnim fasadama (jugoistočnom i jugozapadnom) definira ugao bloka. Zapadno pročelje okrenuto je trgu ali je dijelom zakriveno susjednom kućom u neposrednoj blizini. Južna se fasada proteže u Ribarsku ulicu, nekadašnju kontradu Sv. Marka. Sjeverna fasada (u širini polovice južne) okrenuta je dvorištu i bez stilskih obilježja. Južna, i dio zapadne fasade vidljiv s trga, zidani su pravilno klesanim kamenim kvadrima, dok je zakriveni dio kuće zidan lomljenjem.

Dio zapadnog pročelja otvoren prema trgu definira vertikalna os otvorâ s portalom u prizemlju i po jednom biforom na prvom i drugom katu. Etaže su odijeljene profiliranim vijencima. Profilirani kameni okvir portala obrubljen je nizom zubaca s tipično renesansnim povratom pri dnu dovratnika. Na sredini nadvratnika isklesan je grb⁶, a kameni rasteretni luk nad nadvratnikom također je profiliran i sa zupcima. Prozorske klupčice bifora počivaju na konzolama s lisnatim ukrasom i u razini su profiliranih vijenaca što dijele katove. Okvirom prozora također teče niz zubaca, prekinut kapitelima pilastara. Sustav mrežišta bifora određen je motivom isprijecanih polukružnih lukova, koji oblikuju dva svijetla otvora šiljatog kružnog završetka. Polja mrežišta između lukova ukrašeno je profiliranom kružnicom s upisanim četverolistom; bočne su kružnice presječene reljefno naglašenim pravokutnim okvirom bifore. Sjecišta lukova označena su romboidnim medalljonima s lisnatim ukrasima.

Sjeverni dio zapadne fasade, u uskom prolazu između ove i susjedne kuće, ne slijedi reprezentativnost

i strogost organizacije dijela pročelja vidljivog s trga. Na crti gdje fasada ulazi u uski prolaz među kućama mijenja se način zidanja i prekida se razdjelni vijenac prizemlja i prvoga kata, dok je onaj drugog kata povučen gotovo cijelom širinom fasade. Vanjsko kameno stubište vodi do ulaza na prvom katu, uz koji je veliki pravokutni prozorski otvor s kamenim rasteretnim lukom. Na drugom je katu reprezentativna bifora smještena u osi prozora prvoga kata. Bifora je zaključena polukružnim lukovima s dekorativnim nizom kratkih kanelira, središnji okrugli stupić ima lisnati kapitel, dok su doprozornici oblikovani kao pilastri s kanelirama ispunjenim do trećine visine. Niz drvenih konzola (roženica) razvedenog profila nosi krov pokriven kanalicama⁷.

Promjena u načinu tehnike i jednostavnost okvira otvora prizemlja i prvog kata (izuzmemo li kasnije otvoren ulaz) na ovom dijelu pročelja uvjetovani su specifičnom urbanističkom pozicijom. Posebna pažnja posvećena renesansnoj bifori na drugom katu u sjevernom dijelu fasade navodi na pretpostavku da je susjedna građevina koja je danas zakriva bila niža pa je i ta bifora bila otvorena pogledu s trga čime je naglašena reprezentativnost cijele zapadne fasade.

² Smatralo se da je pripadala creskoj plemićkoj obitelji Petris, netočno je navođena i kao rodna kuća creskog filozofa Franje Petrića (Petrisa); I. Mitis, »Avanzi di scultura veneziana a Cherso«, *Pagine Istriane, Trieste – Capodistria*, 1911., str. 135 - 145; I. Mitis, »Avanzi di scultura veneziana a Cherso«, *Pagine Istriane, Trieste – Capodistria* 1912., str. 16-21; M. Ferrari&A. Bocchina Antoniazio, *Case gotico veneziane in Istria, Trieste*, str. 84-85; W. Arslan, »L'architettura gotica civile in Dalmazia dal 1420 al 1520 circa«, *Rivista dell'istituto nazionale d'archeologia e storia dell'arte, Roma*, 1976-1977, str. 316; N. Lemessi, *Note geografiche storiche artistiche, Roma*, 1979.; R. Ivančević, K. Prijatelj, A. Horvat, N. Šumi, *Renesansa u Hrvatskoj i Sloveniji*, Beograd, Zagreb, Mostar. 1985, il. br. 74

³ Naziv dolazi od piazzetta Arsan, vjerojatno se u blizini nalazio arsenal za brodove; G. Duda Marinelli, »Cherso: studio del tracciato della cinta muraria medioevale«, *AMSI*, 32, Trieste, 1984. str. 303-318; G. Duda Marinelli, »Il quattrocento a Cherso: Considerazioni sul Duomo«, *AMSI*, 34, Trieste, 1986, str. 64

⁴ »in domibus sitis...in Contrata S. i. Marci« dokument datiran 12. svibnja 1537. prijepis prof. Stefana Petris tiskan u N. Lemessi, *Note geografiche storiche artistiche*, Rim, 1979, tom I, str. 176

⁵ Gianna Duda Marinelli u svojem tekstu »Cherso: studio del tracciato della cinta muraria medioevale«, *AMSI*, 32, Trieste, 1984. smatra da je palača nastala na mjestu srednjovjekovne kule. U studiji »Il quattrocento a Cherso: Considerazioni sul Duomo«, *AMSI*, 34, Trst, 1986, str. 64, posvećuje ovoj palači kratak odlomak »Anche il palazzetto in contrada Arsan ebbe la forma attuale soltanto dopo parecchi ampliamenti. Il nucleo dal quale si sviluppò la costruzione attuale era probabilmente in stile tardo romanico. Di questa parte primitiva, oltre alla muratura esiste ancora il portale con lo stemma riprodotto un albero, forse una quercia, appartenente alla famiglia della Rovere. Al primo piano si nota ancora una bifora costruita a livello pavimento

Ugao zapadne i južne fasade kuće Marcello-Petris, brid kojim ona najdublje zadire u prostor trga, oblikovan je poput superponiranih vitkih stupića s lisnatim kapitelima. Ovaj je motiv u obradi uglova veoma čest u Cresu. Nalazimo ga npr. na romaničko-gotičkoj crkvi Sv. Sidra (Izidora), zatim na zornoj crkvi Sv. Marije, ključnoj građevini creske renesanse, te na dvije kuće obitelji Rodinis itd.

Na južnoj se fasadi nastavljaju profilirani razdijelni vijenci zapadne fasade. U prizemlju je danas pet otvora – troja vrata i dva prozora – čije se okomite osi ne poklapaju sa strogo simetričnom organizacijom katovala. Svi otvori prizemlja imaju plošne kamene okvire bez ukrasa, jedino šira srednja vrata, imaju istaknuti vijenac nad nadvratnikom s napola otučenim grbom. Prvi i drugi kat otvaraju se polukružno zaključenim monoforama pravilno raspoređenim u četiri prozorske osi. Monofore južne fasade oblikovanjem i ukrasom u potpunosti odgovaraju renesansnoj bifori na zapadnoj fasadi.

No upravo su na istočnoj polovici južne fasade vidljive najveće promjene što ih je kuća Marcello-Petris doživjela kroz stoljeća. Na cijeloj istočnoj polovici kuće, (najvjerojatnije u ranom 19. st., svakako prije

katatarskog plana iz 1821.), došlo je do izmjene u visini etaža. Razina poda drugog kata je spuštена te je umetnuta još jedna etaža, tako da je istočni dio kuće postao trokutan unutar starog gabarita. Na fasadi se ova izmjena odrazila tako da su monofore prvog kata skraćene i umjesto zaključnog lûka dobile ravni natprozornik. Na novonastalim etažama su otvoreni parovi jednostavnih pravokutnih prozora. Da je izvorno bila riječ o jedinstveno građenom pročelju vidljivo je po sačuvanim vijencima i kaneliranim doprozornicima prozora prvog kata, te po načinu zidanja. I sjeverno je pročelje bilo potpuno preinačeno u istom razdoblju, no sigurno je da je dvorišna strana izvorno bila oblikovana sumarno i bez ukrasa, samo s parovima jednostavnih pravokutnih otvora.

Unutarnji je prostor prema austrijskom katatarskom planu iz 1821. bio podijeljen u tri čestice: najveća zauzima cijelu zapadnu polovicu nekadašnje palače, a istočna je polovica poprečno podijeljena u dvije manje. Od ugrađenog inventara u južnoj manjoj prostoriji prvog kata sačuvana je niša kamina ukrašena volutama i motivom ribljih ljsusaka te grbom obitelji Bochina⁸; trag kamina prepoznaje se i na južnom zidu dvorane drugog kata, a u sjevernoj prostoriji prvog kata nalazi se jednostavno kuhinjsko pilo. Između dvorane i južne manje prostorije prvog kata su vrata s profiliranim kamenim okvirom. Iz te se manje prostorije ulazilo i u kuhinju. Organizacija prostora prilagođena je pačetvorinastom obliku građevine, dok je kompozicija otvora rezultat čvrste i simetrične koncepcije fasada, više no što bi bila odraz unutarnje organizacije.

Podrijetlo arhitektonske dekoracije

Svi su elementi »reprezentativnog« pročelja palače Arsan, tj. i portal i dvije potpuno jednake gotičke bifore prvog i drugog kata, proizvod iste radionice. Vidljivo je to po vrsti upotrijebljenog kamena, jednakim profilacijama i nizu zubaca koji uokviruju i portal i bifore. List akanta na jednoj od sačuvanih konzola u uglu portala jednako je rezan kao i lisnati ukras konzola koje nose prozorske klupčice.

Na istočnoj obali Jadrana također ima primjera sličnih creskim, a polifore ovog tipa javljaju se još u Hvaru i Korčuli⁹. Korčulanske se razlikuju bogatijom dekoracijom i plastičnijom izvedbom, dok skupinu primjera najbližnjih biforama kuće Petris nalazimo u gradu Hvaru. Gotovo je jednaka bifora na kući Jakša kraj gradskog zdenca, s uklesanom godinom 1475, a uz nju valja spomenuti i triforu nedovršene Hektorovićeve palače,

e anche la parte del nucleo originale. Per prima è stata allungata la facciata che abbiamo appena considerata, la connessione tra le due parti è identificabile per il diverso tipo di muratura. In questa nuova parte venne aperta una bifora gotica ed un portale con lo stemma Balbi. L'ultimo ampliamento è stato quello che ha incamerato una parte delle mura medievali per formare la facciata verso sirocco. In questo nuovo lato sono state aperte delle finestre prettamente rinascimentali, si nota una di queste perché è decorata con lo stemma del vescovo Petris Marcello.« Smatramo netočnom identifikaciju grbova obiteljima della Rovere i Balbi, i priklanjamo se pisanju J. Čus-Rukonić o creskoj heraldici. M. Ferrari&A. Bocchina Antoniazio, *Case gotico veneziane in Istria, Trieste*, str. 84, kažu »con una delle facciate rinascimentali per i restauri del sec. XVI. del vescovo Marcello, l'altra...aderisce al tipo del gotico veneziano fiorito.«

⁶ Mitis (u I. Mitis, »Avanzi di scultura veneziana a Cherso«, *Pagine Istriane, Trieste – Capodistria*, 1911., str. 135 - 145) pogrešno smatra da je riječ o obitelji Petris, jednaku grešku ponavlja i Lemessi (u N. Lemessi, *Note geografiche storiche artistiche, Roma*, 1979.), no ispravan je navod u J. Čus Rukonić, *Heraldčki Cres, Mali Lošinj*, 1989. str. 21, koja pripisuje grb obitelji Bochina, ali ga datira u XVII. st.

⁷ U prizemlju se nalaze još jedna vrata mnogo manjih dimenzija, na čijem je nadvratniku uklesan grb nepoznate obitelji datiran u XVII. st. (J. Čus-Rukonić, *Heraldčki Cres, Mali Lošinj*, 1989, str. 20) Uz taj je portal probijen mali prozorski otvor u obliku položenog pravokutnika.

⁸ Kamena plastika kamina bila je izmještena, pa ponovo vraćena u kuću Marcello-Petris. Vidi: B. Fučić, u Izvještaj Konzervatorskom zavodu Rijeka o stanju spomenika na Cresu, Osoru i Lošinj, travanj 1947, str. 4.

⁹ W. Arslan, »L'architettura gotica civile in Dalmazia dal 1420 al 1520 circa«, *Rivista dell'istituto nazionale d'archeologia e storia dell'arte, Roma*, 1976-1977., str. 319.

triforu kuće Gazarović na gradskom zidu, ljetne palače Paladini, te onu palače Gargurić.¹⁰

Tip gotičkih polifora za šiljastim lukovima nastalim križanjem polukružnih lukova raširen je u Italiji. Na stambenim palačama u Veneciji javlja se od treće četvrtine XV. stoljeća¹¹. No mletački primjeri sličnih višedjelnih prozorskih otvora imaju razvijenija mrežišta, jer se u pravilu nad motivom interferirajućih lukova javlja niz velikih kružnica s četverolistima. No, svi navedeni primjeri dijele sa creskim biforama samo sustav konstrukcije mrežišta.

U gradu Cresu tek je nekoliko fragmenata arhitektonske plastike koji se stilski mogu smjestiti u okvire venecijanske gotike. Navedimo samo jedan prozor šiljatog luka s klupčicom na konzolama oblikovanih poput lavljih glava na skromnoj kući u Ulici Sv. Sidra, te prozor drugog kata starije palače Rodinis, zaključen trolisnim šiljatim lukom. Oba ova primjera uokvirena su profilacijom s gotičkom profilom niza izmaknutih kvadara i imaju prozorske klupčice sa sitno rezanim dijamantnim nizom, što je karakteristično za venecijansku gotiku. U arhitektonskoj dekoraciji kuće Marcello-Petris ne nalazimo niti jedan od opisanih ornamentalnih motiva. Šiljasti su lukovi kao elementi bifora inkorporirani u širi sustav mrežišta, te se ne očitavaju kao dominantna tema. Ove razlike pokazuju da se ne može govoriti o podrijetlu iz iste radionice, već da je riječ o dvije vremenski odvojene skupine arhitektonske dekoracije.

Međutim, postoji niz primjera arhitektonske plastike u gradu Cresu koje bismo mogli stilski odrediti kao renesansne. Portalu kuće Marcello-Petris nasličniji je portal što vodi u dvorište nekadašnje kuće Petris-Bochina, u Osorskoj ulici, uokviren također neprekinutim nizom zubaca, sa sličnom profilacijom koja ovdje još obogaćena motivom lista koji obavija obli štapa na unutarnjoj strani okvira vrata. Na nadvratniku portala je uklesan grb obitelji Petris Bochina, uokviren vijencem lišća i voća. Na istoj kući, na hodniku kojim je premošćena uska »kaleta«, nalazi se veliki pravokutni prozor uokviren s već poznatim nizom zubaca s povratom profilacije pri dnu. Ta je kuća danas potpuno pregrađena, no čini se da su spomenuti elementi arhitektonske dekoracije ostali *in situ*.

Prozori jednaki monoforama južnog pročelja kuće Marcello-Petris najbrojniji su motiv iz ove skupine srodnih građevina u Cresu. Jednake polukružno zaključene pravokutne otvore s dekoracijom okvira koja se ponavlja do u tančine nalazimo npr. na kućama Rodinis na Pjacetu, kućama iza zborne crkve (Ul. sv. Sidra) i skupini kuća nekad u vlasništvu obitelji Draža. Sve

su to monofore, doprozornika oblikovanih kao pilastri s kanelirama ispunjenim do trećine visine i s kapitelima u obliku triglifa. Zaključeni su oblim lukom ukrašenim kratkim kanelirama, a uz vanjsku stranu pete luka je malena rozeta nadopunjena listom.

Creska klesarska radionica

Kuća Petris-Marcello pripada, dakle, skupini građevina, koje svojom brojnošću sugeriraju postojanje vrlo produktivne lokalne radionice. Tek istraživanjem koje će dati potpun uvid u sloj graditeljstva 15. i 16. st. u Cresu, moći će se stvoriti cjelovita slika o toj radionici. Neke temeljne karakteristike radova te radionice moguće je utvrditi analizom dekoracije na kući Petris-Marcello.

Nesumnjiva je visoka zanatska kvaliteta arhitektonske plastike. Fino su rezani profili, ornamentalni elementi dosljedno su razrađeni i sigurnom je rukom oblikovana biljna ornamentika.

Uočava se dosljedno pridržavanje zadanih shema: na svim kapitelima bifora dvoredno akantovo lišće savijeno je na isti način, identične bifore ponavljaju se na prvom i drugom katu kuće. Renesansna bifora na južnoj fasadi kuće Marcello-Petris jedini je sačuvani primjer ovog tipa, ali se i ovdje zapravo radi o jednostavnom udvajanju sheme primjenjene na nizu monofora.

Javljaju se i neke specifičnosti u primjeni određenih motiva: tako creski majstori klešu zupce i na bočnim stranama okvira, tamo gdje je »čistim« gotičkim primjerima niz izmaknutih kvadara u prozoru. Takvu istu dekoraciju, primjenom motiva kojeg dobro poznaju, klešu i na portalu do donjeg kraja dovratnika i nastavljaju u povratu profilacije. Izuzetno je i dekoriranje rasteretnog luka nad portalom, što se ne nalazi ni na jednom komparativnom primjeru. Sve to govori o inventivnosti majstora, koji uspijeva ostvariti likovno kvalitetnu i koherentnu cjelinu.

¹⁰ N. Duboković-Nadalini, »O gradjevinskom razvoju grada Hvara polovinom XV. st.«, PPUD, 12, Split, 1960, str. 164-171; C. Fisković, »Graditeljstvo grada Hvara u XVI st.«, Radovi Instituta za hrvatsku povijest, 10, Zagreb, 1977., str. 455-469; J. Kovačić, »O kući tzv. Hektorovića na gradskom zidu u Hvaru«, Prilozi povijesti otoka Hvara, 10, Hvar 1997, str. 75-100.

¹¹ E. Arslan, *Venezia gotica, l'architettura civile*, Milano, 1986, str. 205-206, navodi primjere palača Giovanelli, Franchetti i Pisani-Moretta

¹² Autorica analizira dokumente iz Liber secundus instrumentorum Chersi,

Prozor najučestalijeg tipa u Cresu – polukružno zaključena monofora na konzolama – nalazi se i na jednoj kući u Ulici Zagrad, koja je zanimljiva zbog znakova uklesanih unutar »grba« na nadvratniku. Nije riječ o heraldičkom znakovlju niti jedne od creskih patricijskih obitelji, već o kutomjeru, čekiću i zidarskoj žlici. Datum na nadvratniku je AD 7 F 1511. godine, a pored insignija s lijeve je strane uklesano oštećeno slovo koje može biti F ili P, a desno se čita slovo M. Riječ je dakle o kući u kojoj je stanovao majstor radionice koja je opremila kuću Marcello-Petris, kao i niz kuća u Cresu.

Analizom dokumenata creskog gradskog arhiva Gianna Duda-Marinelli¹² utvrdila je niz imena majstora koji se spominju kao magistri, muratori, lapicide, u razdoblju 1484-1486. godine. U prvom redu tu su brojni članovi obitelji Marangon (Marangonich), zatim Giovanni da Bergamo, osorski građanin, kao i lapicide da Permano (što je jedna od varijanti da Bergamo). Autorica pripisuje kuću u kontradi Zagrad Francescu Marangonichu, kojeg smatra protomagistrom creske zborne crkve.

Činjenica jest da Libro della parte dei poveri¹³1488. više puta ponavlja u skladu s odlukom gradskog vijeća plaćanje »in aiudo de frontal de la fabrica de Sca Maria a M.o Francesco M.o de la dita fabrica«. A upravo je gradnja zborne crkve Sv. Marije, vezana uz gradnju nove osorske katedrale, donijela u Cres oblike venecijanske renesanse lombardskih majstora u posljednjoj četvrtini XV. stoljeća. Repertoar tih oblika vrlo je bogat, naročito kad u klesanim ornamentalnim motivima. Majstor portala koristi zupce, biserni niz, ovuluse, niz palmeta, niz kratkih kanelira, dakle sve motive koji se mogu nazvati klasičnima i upravo je na ovim dekorativnim dijelovima neupitna njegova klesarska vještina. Ovako veliki građevinski zahvat zahtijevao je formiranje klesarske radionice, i otud veliki broj majstora koje spominju dokumenti.

Doba je to velikog prosperiteta grada Cresa, jer se upravo u drugoj polovici XV. st u njega iz malaričnog Osora doseljava najprije mletački conte-capitano arhipelaga, a zatim u njemu većinom borave i osorski biskupi. U tijeku i po završetku radova na spomenutim sakralnim građevinama, u gradu postoji formirana radionica sa školovanim majstorima koji mogu primati narudžbe creskih plemića.

Moguće je da je majstor koji je radio na portalu creske zborne crkve još bio aktivan 1511. godine, kada je datirana kuća u kontradi Zagrad, dakle dvadest i tri godine nakon isplata za portal. On je u Cres bio došao kao već formirani majstor, dakle zreo čovjek, o čemu govori kvaliteta rada, kao i njegovo status *magistra de la dita fabrica*. Suženi izbor oblika koje zamjećujemo na profanim gradnjama govori o izvjesnom ohlađenju, što svjedoči o već ostarjelom majstoru ili pak o majstorima formiranim na gradnji zborne crkve, pred koje privatni naručitelji provincijalne sredine ne postavljaju veće zahtjeve.

Naglašavana je jedinstvenost i izoliranost bifora kuće Marcello-Petris unutar korpusa istočnojadranske arhitekture. U Cresu su one jedini primjer, i nema im srodnih sve do južnodalmatinskih otoka. Kako je utvrđeno da su djelo lokalne radionice, očito je da je riječ o uvezenom nacrtu. Klesanje ovih bifora je svojevrsna stilska inverzija, jer je pred majstore formirane na renesansnim oblicima bio postavljen zadatak izvedbe arhitektonske dekoracije cvjetne gotike. Otud neobičnosti u uvođenju niza zubaca, izvjesna plošnost inače besprijekorno izvedenih profilacija, kao i ponavljanje bifora u proporcijama, premda gornja dopire do pod samu strehu kuće. Creski majstori, dakle ili reduciraju mletački uzor ili je pak predložak stigao iz neke od hvarskih ili korčulanskih radionica. Sve upućuje da je odlučujuću ulogu u njegovu odabiru imao naručitelj kuće Marcello-Petris.

Naručitelj: fra Antun Marcello-Petris

Kameni grb ugrađen nad lukom jedne od monofora prvoga kata, uz arhivske izvore, odaje naručitelja građevine. Grb pripada jednoj od najistaknutijih ličnosti u Cresu na prijelazu XV. na XVI. st. koja znatno nadilazi lokalni značaj: fra Antunu Marcellu-Petrisu¹⁴.

Nicolò Lemessi crpi podatke o životu ovog creskog franjevca iz arhivskih dokumenata franjevačkog samostana u Cresu i komunalnog creskog arhiva, ali citira i Farlatija, Sanuda i Fortisa. Član najbogatije i najbrojnije creske plemićke obitelji, Antun Marcello-Petris bio

od godine 1484. do 1486. Nažalost, ne citira gdje se ovi arhivski dokumenti danas nalaze, jer iako je većina arhivske dokumentacije vezane za Cres i Osor danas u Državnom arhivu u Rijeci (DAR), ovih dokumenata tamo nema. G. Duda Marinelli, »Il quattrocento a Cherso: Considerazioni sul Duomo«, AMSI, 34, Trst, 1986.

¹³ Danas u DAR

¹⁴ N. Lemessi, *Note geografiche storiche artistiche*, Rim, 1979, str. 115-123. donosi detaljan životopis i prijepise dokumenata

je u svojoj karijeri franjevački provincijal Dalmacije, Istre i Epira, provincijal Veneta, te napokon 1517. general reda, zatim nominalni biskup Patrasa, a od 1521-1525. biskup je Novigrada istarskog. Učen i hvaljeni govornik, mnogo je putovao, a dokumenti svjedoče da je boravio i u Veneciji i Rimu, centrima onodobnih umjetničkih zbivanja. U Cresu je gotovo neprestano između 1499. i 1510. godine, gdje ga često spominju zapisnici sjednica Gradskog vijeća. Osim isplata za vatrene korizmene propovijedi, Antun Petris se spominje i u vezi nekoliko gradnji. Na njegov prijedlog vijeće 1503. izdvaja 20 zlatnih dukata za izgradnju cisterne u unutarnjem klausturu franjevačkog samostana. Godine 1508. izvršitelj je oporuke svoga rođaka Nikole Petrisa, koji ostavlja novac za dovršenje kapela uz zapadni zid franjevačke crkve. Elementi dekoracije ovih kapela srodni su dekorativnom rječniku upotrebljenom na kući Marcello-Petris. Fra Antun umire 1526. godine u Cresu, kako kaže natpis na nadgrobnoj ploči s reljefnim likom biskupa u franjevačkoj crkvi.

Kuću Arsan biskup Antun je zapravo gradio za svoju sestru Francescu, udanu za creskog plemića Matiju Antoniazza de Bochinu i otud grb obitelji Bochina nad glavnim portalom. No već 1498. Franjica se spominje kao udovica i godinu dana kasnije preudaje se za Radocu Carvina, također creskog plemića. Od oporuke biskupa Marcello-Petrisa sačuvan je tek nepotpun prijepis iz kojeg je izostavljen popis dobara, ali se spominje njegov nećak, također franjevac, Antun, Franjičin sin iz drugog braka. On umire prije 1537. godine, od kada datira dokument prema kojem se za njegovu ostavštinu, a time izrijekom i ostavštinu pokojnog biskupa, bore djeca fratrovog brata Marka Carvina (drugog sina Francesce i Radoce). U tom se dokumentu spominje i kuća u kontradi Sv. Marka, koja je pripadala pokojnoj Francesci, majci pokojnog fra Antuna, sestri biskupa Marcella. Iz ovog proizlazi da je palača sigurno izvorno bila Francescina, ali da vrlo brzo prestaje biti u posjedu obitelji Petris i za nju se spore obitelj Carvin i creski franjevci¹⁵.

Biskup Antun najviše boravi u Cresu desetljeću između 1499. i 1510; nakon čega tek povremeno vraća u zavičaj zauzet brojnim dužnostima. Prezime-nom Marcello-Petris služe se samo fra Antun i njegov brat fra Ivan Petris, gvardijan krčkoga samostana, iako su imali još braće i sestara. Prvi put ga Antun u nekom javnom dokumentu koristi godine 1502, kao već zreo čovjek, kada potpisuje jednu punomoć bratu Ivanu sa: »Ego fr. Antonuis Marcellus chersinas«.

Datacija i stilsko određenje

Arhivski podaci posredno datiraju kuću Marcello-Petris iza 1502. godine, jer je grb koji se na njoj javlja kombinacija grbova obitelji Marcello i Petris. Najvjerojatnije je biskup palaču naručio za boravka u Cresu, dakle do 1510., čime se pobliže određuje vrijeme nastanka građevine, što čvrsto povezuje ovu kuću s djelovanjem creske klesarske radionice.

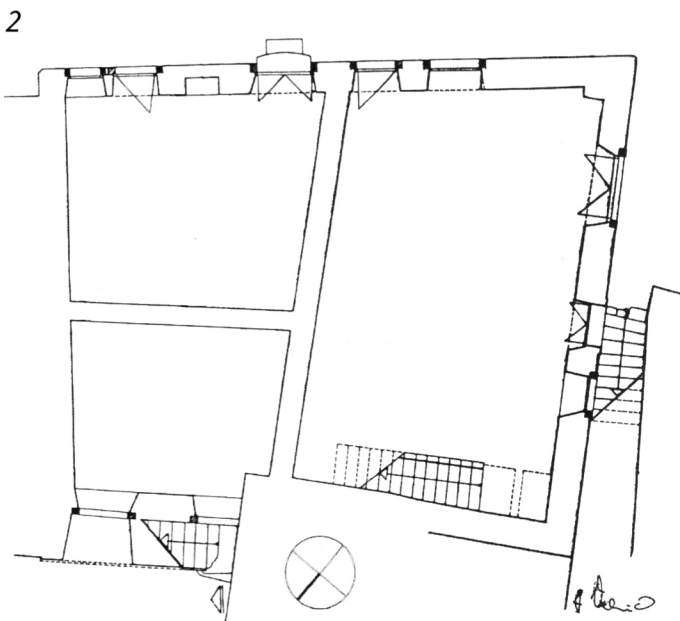
Stilski se kuća Marcello-Petris uklapa među brojne primjere stambene arhitekture gotičko-renesansnog stila od Istre (Poreč, Gračišće) do Dubrovnika. Građena kamenim blokovima, s razvijenom arhitektonskom dekoracijom koja miješa karakteristike oba stilska izraza i s čvrstom osnom kompozicijom pročelja kuća pokazuje važne karakteristike ovog stilskog određenja. Međutim, u ovom slučaju nije riječ o inzistiranju na tradicionalnim lokalnim oblicima, već o importu starije dekorativne sheme u provincijalnu sredinu koja je već prihvatila novi stil, ali ga interpretira na sebi svojstven način, ostvarujući likovno kvalitetnu cjelinu. U svjetlu istraživanja sličnih pojava kojima je već dugo usmjeren domaća povijest umjetnosti, činilo nam se važnim proučiti i ovaj vrijedan spomenik stambenog graditeljstva na sjevernom Jadranu.

¹⁵ S. Petris u N. Lemessi, *Note storiche geografiche artistiche sull'isola di Cherso*, vol. V, Roma, 1980, str. 174-178.

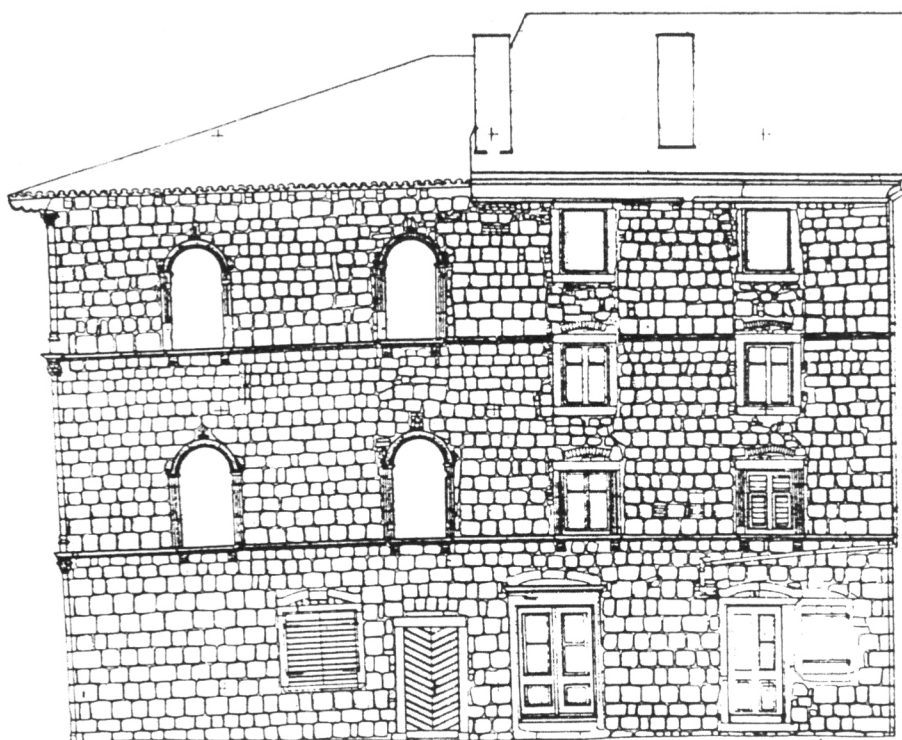
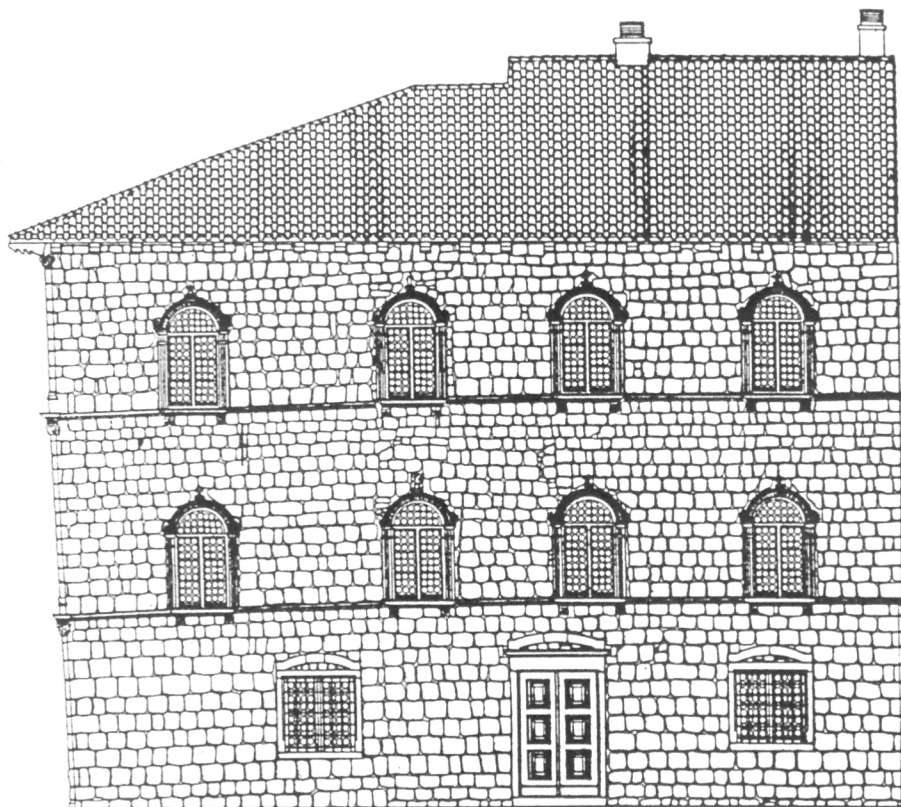
Desno:

1. *Cres, plan grada s označenom lokacijom kuće Marcello-Petris*
2. *Cres, kuća Marcello-Petris, tlocrt*
3. *Cres, kuća Marcello-Petris*

Foto: IPU – 1; RZH – 2, 4, 5, 6, 7, 8, 9

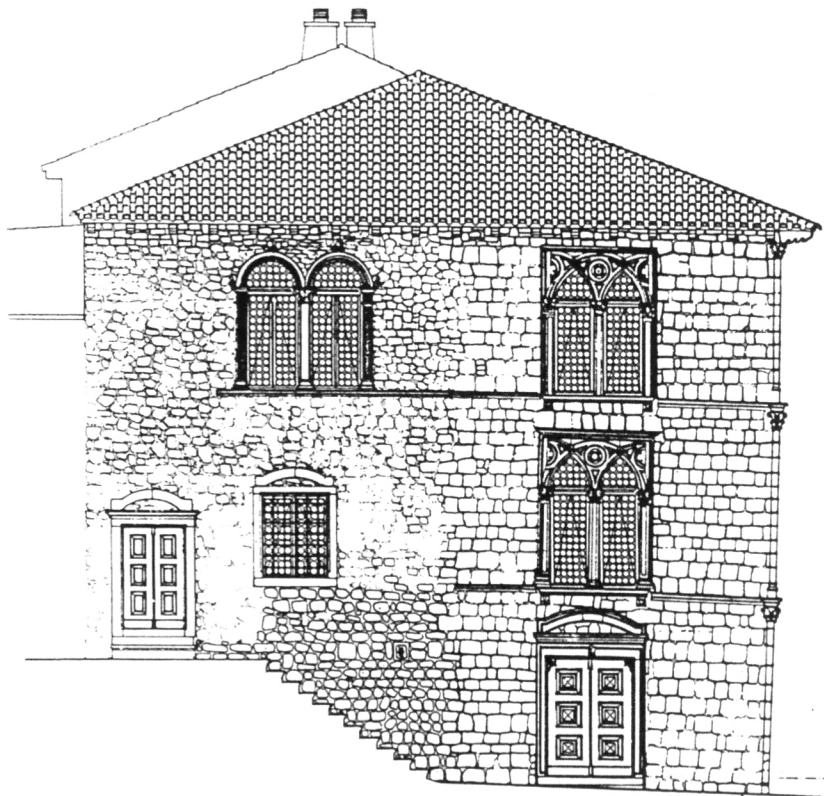
4. Cres, kuća Marcello-Petris, zapadna fasada prije intervencije

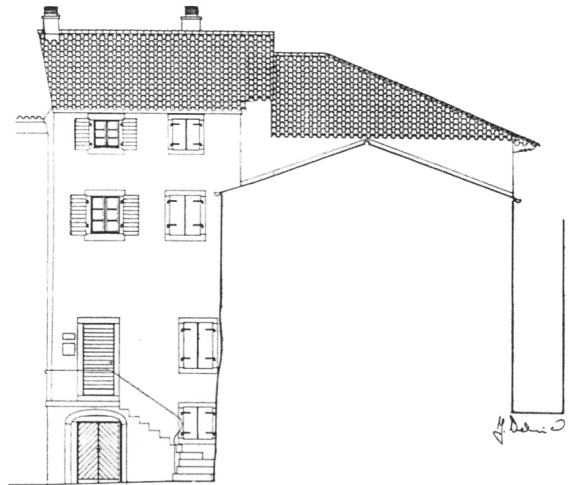
5. Cres, kuća Marcello-Petris, zapadna fasada – projekt RZH

Lijevo:

6. Cres, kuća Marcello-Petris, južna fasada prije intervencije

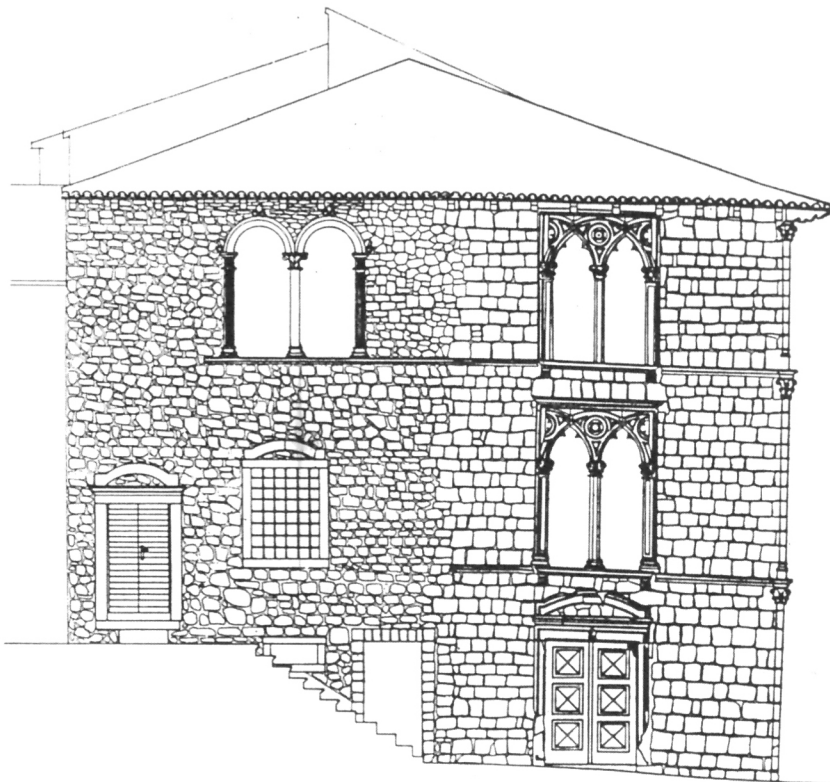

7. Cres, kuća Marcello-Petris, sjeverna fasada prije intervencije

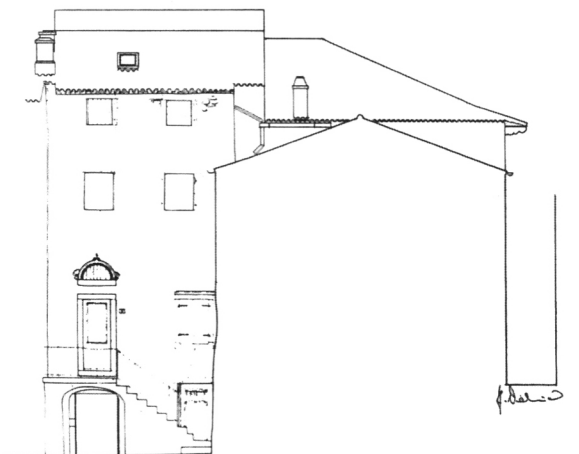

Lijevo:

8. Cres, kuća Marcello-Petris, južna fasada – projekt RZH

9. Cres, kuća Marcello-Petris, sjeverna fasada – projekt RZH

Laris Borić and Jasenka Gudelj
Il palazzetto Marcello-Petris a Cherso: un esempio dello
stile gotico-rinascimentale del Quarnaro

La metà del XV secolo, con il trasferimento del potere secolare dei conti e dei capitani veneti, seguiti poi anche dai vescovi, dalla malarica Ossero alla più sana Cherso, segna per quest'ultima l'inizio di una fortunata stagione edilizia, che la fa diventare il centro principale dell'arcipelago delle Assirtidi. Il palazzetto Marcello-Petris a Cherso, l'odierno Museo civico, è posizionato nella parte sud-occidentale del nucleo medievale della cittadina sull'omonima isola quarnerina. Diverse volte citato per la sua decorazione architettonica, non è però mai stato oggetto di un'analisi più approfondita, anche se i lavori di restauro e conservazione hanno avuto inizio negli anni Trenta del secolo scorso.

L'edificio, di forma rettangolare, a due piani, definisce l'angolo del blocco. Da un lato con le sue facciate rappresentative da sulla piazzetta dietro l'ex Fontico, dall'altro con la modesta facciata settentrionale chiude il cortile condiviso con le altre case del blocco. La facciata occidentale, parzialmente coperta allo sguardo dall'edificio vicino, contiene una serie di aperture riccamente decorate, che hanno le caratteristiche sia dello stile gotico sia di quello rinascimentale. La distribuzione delle aperture, che prevede, dalla parte della facciata che si apre verso la piazzetta, le due monumentali bifore gotiche sovrapposte a un portale rinascimentale, esprime la voglia di ornare la parte più in vista dell'edificio con forme tipiche del gotico fiorito, mentre non è indicativa delle diverse tappe della costruzione. La facciata meridionale, che dà sulla calle San Marco, corrisponde nella sua composizione e nella sua decorazione, con il ritmo regolare delle sue monofore rinascimentali, agli altri palazzetti chersini della stessa epoca, indicando chiaramente l'esistenza di una bottega locale di scalpellini, confermata anche dai documenti. Formatasi nel cantiere contemporaneo della nuova cattedrale di Ossero (ultimo zuito dell'quattrocento), questa bottega provinciale ridusse nel corso degli anni le forme del primo rinascimento veneziano dell'architettura ecclesiastica.

L'analisi dei stemmi e dei documenti rivela anche il nome del committente. Si tratta di Antonio Marcello-Petris, un frate francescano appartenente alla nobile famiglia chersina dei Petris, che ottiene grandi onori e mori (1526.) come vescovo di Cittanova d'Istria. Sono documentati i suoi viaggi a Roma, Venezia e in Dalmazia, e la specifica decorazione gotica del palazzetto Marcello-Petris, che sembra imposta a una bottega abituata alle forme rinascimentali, forse potrebbe essere spiegata dalla volontà del comitente. La vita bene documentata del vescovo indica anche il periodo in cui fu costruito il palazzetto: il primo decennio del Cinquecento.